

İstiklâl
Marşı'nın
günümüzdeki
bestesini
yapan
Osman
Zeki Üngör

olmayıp Carmen Silva adlı bir operetten alındığı yolundaki iddiasıyla başlayan eleştirilerin ardından zaman zaman prodü hataları ve ritminin ağırlığı gibi gerekçeler öne sürülerek marşın değiştirilmesi yönünde polemikler ortaya çıkmışsa da Osman Zeki Üngör'ün bestesi halen Türkiye Cumhuriyeti'nin millî marşı olarak çalınıp söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhiddin Nalbandoğlu, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, İstanbul 1964; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 194-196; Ethem Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1965, s. 70-74; Yaşar Çağbayır, *İstiklâl Marşı'nın Tahlili*, Ankara 1998, s. 278-287; Osman Şevki Ulu-dağ, "İstiklâl Marşı Hakkında", *MM*, sy. 74 (1954), s. 42, 55, 59; Mehmet Önder, "İstiklâl Marşı Belgeleri", *Türk Edebiyatı* (Mehmed Âkif Anıt Sayısı), sy. 158, İstanbul 1986, s. 34-38; Mehmet Kaplan, "İstiklâl Marşı", *TDEA*, V, 29-30.

NURİ ÖZCAN

İSTİKRÂ

(الاستقرار)

Tikel önermelerden
tümel bir sonuca ulaşmasını sağlayan
akıl yürütme yöntemi.

Sözlükte "bir şeyin durumunu ve özelliklerini öğrenmek için araştırma yapma, çaba harcama" anlamına gelen **istikrâ** mantıkta tikelden (cüz'î) tümele (küllî), özelden genele, tek tek olguların bilgisinden bu olguların dayandığı kanunların bilgisine götüren zihinsel işlem için kullanılan bir terimdir. İstikrâyı Hârizmî "bir tümeli bütün tikelleri vasıtasıyla tanıma", İbn Sînâ, "bir tümelin tikellerine ait hükme dayanarak o tümel hakkında bir hüküm verme", Gazzâlî, "tümel bir kavram altındaki birçok tikeli gözden geçirerek sonunda bu tikelerde ortak bir hüküm bulmak suretiyle söz konusu tümel hakkında aynı yargıda bulunma" (*Mî'yarü'l-*

ilm, s. 115) şeklinde tanımlamışlardır. Mantık açısından dolaylı istidlâl yollarından biri olan istikrâda öncüller araştırma ve inceleme yoluyla elde edildiği için yöntemle bu ad verilmiştir. İstikrâ karşılığında Batı dillerinde *induction*, Türkçe'de **tümevarım** terimleri kullanılmaktadır.

İstikrâ işlemiyle zihin, tikel varlık ve olayları incelemek suretiyle genel bir hükümün (kanun) ortaya konması doğrultusunda çaba gösterir. Bir kanun en azından önceden farzolan bir genelliğin ifadesi, bir olgunun başka bir olguyu takip etmesi ve mutlak surette onunla birlikte bulunması demektir. Dolayısıyla olgulardan kanunları, genel hükümleri çıkarmak sadece tikel olandan tümeli çıkarmak değil aynı zamanda olağan olandan zorunlu olanı çıkarmak anlamına gelir. Şu halde istikrâ, bütünü kapsayan genel bir hükme ulaşabilmek için tikellerin tamamını veya bazısını araştırmak suretiyle işleyen bir yöntem, diğer bir ifadeyle zihnin tikellere dair hükümlerden altında bu tikellerin bulunduğu tümel hakkında bir yargıya geçişidir. Meselâ bakır, demir, altın ve gümüşten her birinin ısı etkisiyle genleştiğini ve bunların hepsinin maden olduğunu bildikten sonra, "Bütün madenler ısıtılınca genleşir" hükmüne varmak; aynı şekilde grammerde kelime kavramının isim, fiil ve edatlardan oluştuğunu, isim, fiil ve edatın da anlamlı sözcükler olduğunu bildikten sonra bütün kelimelerin anlamlı sözcükler olduğu hükmüne varmak birer istikrâdır.

İstikrânın hem duyum hem düşünmeye (zihin) ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim madenlerin ısıdan nasıl etkilendiğini bilmek istediğimizde önce madenleri teker teker ısıtmak suretiyle deneyden geçiririz. Bundan sonra sıra zihni safhaya gelir. Akıl yürütme, yani elde edilen veriler üzerinde hüküm verme sürecinin işlediği bu safhada tikeller arasındaki ortaklığın neden kaynaklandığını (sebeb) keşfetmek suretiyle sebep-sonuç (illetma'lûl) ilişkisinin kuralları çerçevesinde genel bir hükme ulaşılır. Bu ilmî istikrâdan başka avamın bazı sıradan tecrübelerden, aynı türden tek tek tecrübeler arasındaki ortak noktalardan hareketle bunların bütünü hakkında hüküm vermesine de istikrâ denmektedir. Meselâ tek tek cisimlerin hareket halindeyken durduklarının görülmesinden sonra bu gözlemlere dayanarak, "Hareket halindeki her cisim sonunda duracaktır" şeklinde

genel bir hükme varmak böyledir. Buna karşılık bilim adamı, hareket halindeyken duran cisimlerin sürünme sebebiyle durduğunu bildiği için yukarıdaki hükmü onaylamaz ve kendi hükmünü, "Hareket halindeki bütün cisimler herhangi bir sebep tarafından engellenmedikçe hareketine devam eder" şeklinde ortaya koyar. Bu örneklerde görüldüğü gibi ilmî istikrâ avamî istikrayı çürütebilmektedir.

Mantıkçılar istikrâyı tam ve eksik (nâ-kıs) diye ikiye ayırırlar. Tam istikrâ bir bütünün parçalarının tamamını, bir tümelin kapsamındaki tikellerin hepsini inceleyerek o bütün ve tümel hakkında genel bir hükme varmak şeklindeki akıl yürütme olup kesin bilgi ifade eder. Meselâ, "Bitkiler, hayvanlar ve insanlar teneffüs ederler; bilinen bütün canlı varlıklar bitkiler, hayvanlar ve insanlardan ibarettir; şu halde bütün canlı varlıklar teneffüs ederler" şeklindeki akıl yürütme tam istikrâdır. Aristo'ya göre kıyasta orta terim vasıtasıyla büyük terimle küçük terim, istikrâda ise küçük terim vasıtasıyla büyük terimle orta terim karşılaştırılarak sonuca ulaşılır. Onun verdiği örnekle, "İnsan, at ve katır uzun ömürlüdür; insan, at ve katır safrasız hayvanların tamamıdır; o halde bütün safrasız hayvanlar uzun ömürlüdür" şeklindeki ifade istikrâ olduğu halde, "Safrasız hayvanlar uzun ömürlüdür; insan, at ve katır safrasız hayvanlardır; şu halde insan, at ve katır uzun ömürlüdür" ifadesi -aynı terimlerden oluşmasına rağmen- kıyastır. Tam istikrâyı "kıyâs-ı mukassim, kıyâs-ı burhânî, istikrâ-i hakikî, istikrâ-i müstevî" gibi adlar da verilmektedir.

Eksik istikrâ bir tümelin kapsamındaki tikellerin bir kısmını inceleyerek örnekleme yöntemiyle o tümel hakkında genel bir hükme varmak şeklindeki akıl yürütmedir. Meselâ bazı hayvanların besinlerini çiğnerken alt çenesini hareket ettirdikleri gözlemine dayanarak her hayvanın besinlerini alt çenesini hareket ettirerek çiğnediği şeklinde bir sonuca varmak eksik istikrâdır. Bu tür bir istikrâ sadece zan ifade eder, bu yöntemle ulaşılan sonuç kesin değil ihtimallidir (*a.g.e.*, s. 118). Nitekim timsah besinlerini çiğnerken üst çenesini hareket ettirir. Eksik istikrâyı "büyültücü tümevarım" veya "bilimsel istikrâ" da denmektedir. Tabiat kanunlarına genellikle eksik istikrâ ile varılmaktadır. İbn Sînâ da bunun yaygın istikrâ türü olduğunu söyler (*en-Necât*, s. 106).

İstikrâ, İslâm kültür dünyasında zaman zaman çeşitli disiplinlerde kullanılmış olmakla birlikte tam istikrâ tatbik imkânı sınırlı bulunduğu, eksik istikrâ da yeterince güvenilir olmadığı için tayin edici bir istidlâl şekli olarak itibar edilmemiştir. Batı'da ise özellikle Rönesans'tan itibaren deneysel bilimlerin gelişmesiyle birlikte giderek kıyastan daha önemli bir bilgi ve düşünme yöntemi haline gelmiştir. Pozitivizmin gücünü ve etkisini kaybetmesine paralel olarak istikrâ da esaslı tenkitlere konu olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA:

et-Ta'rifât, "el-istikrâ" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1229-1230; İsmail Fennî, *Lügatçe-i Fel-sefe*, İstanbul 1341, s. 353-355; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-'ulûm*, Kahire 1342/1923, s. 91; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Taki Dânişpejûh), Tahran 1364 hş./1985, s. 106-107; Gazzâlî, *Mî'yârü'l-'ilm* (nşr. Süleyman Dûnyâ), Kahire 1960 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Endelüs), s. 115, 118; K. R. Popper, *Objektive Erkenntnis*, Hamburg 1973, s. 13-43; Necatî Öner, *Klasik Mantık*, Ankara 1974, s. 174-180; J. Losee, *A Historical Introduction to the Philosophy of Science*, Oxford 1980, s. 173-202; R. Keat – J. Urry, *Bilim Olarak Sosyal Teori* (trc. Nilgün Çelebi), İstanbul 1994, s. 14-33; A. Chalmers, *Bilim Dedikleri* (trc. Hüsamettin Arslan), Ankara 1997, s. 29-58.

ABDÜLKUDDÜS BİNGÖL

İSTİKRÂZ

(bk. KARZ).

İSTİLÂ

(الاستيلاء)

Arap alfabesine ait belli harflerin telaffuzunda dil gövdesinin üst damağa yükselme özelliğini belirten terim
(bk. HARF).

İSTİLÂ

(الاستيلاء)

Mubah bir mala mâlik olma kastıyla el koyma anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "bir şeyi ele geçirmek, hâkimiyeti altına almak" mânasına gelen istilâ, fıkıhta bu anlam çerçevesinde "bir malın haklı veya haksız şekilde ele geçirilmesi, kuvvet yoluyla devlet yönetimine el konulması" gibi anlamlarda kullanılır. Eşya hukuku alanında istilâ, şahıs veya kamu mülk olmayan mala mâlik olmak kastıyla el konulmasını ve bu şekilde

mülkiyetinin kazanılması usulünü ifade eder. Sözlükte istilâ ile yakın anlamları bulunan *hiyâze*, *ihrâz*, *yed*, *vaz'u'l-yed* gibi tabirlerin de fıkıhın değişik alanlardaki özel kullanımları yanında istilâ ile eş anlamlı veya onu kısmen karşılayacak biçimde kullanıldığı görülür. Bununla birlikte çok belirgin olmasa da ihrâzın "menkul malların ele geçirilmesi" mânasında daha çok kullanıldığı, çağdaş literatürde de tercih edilen istilâ teriminin ihrâza göre daha kapsamlı olduğu, *hiyâze* kelimesinde ise zilyedlik anlamının ağır bastığı söylenebilir. İstilâda sözlük anlamından da mülhem olarak güç kullanımına dayalı ilk işgal, ihrâza ise belli bir emek ve usulle sınırsız malın tasarruf ve koruma altına alınması mânası daha güçlüdür. Bu sebeple bazı kaynaklar mubah malın mülkiyetinin kazanılmasında istilâyı birinci, ihrâzı da ikinci safha olarak gördüğünden iki terimi birlikte kullanırlar.

Terminoloji tartışması veya aynı kelimenin farklı muhitlerde farklı anlamlar içermesi, diğer birçok alan gibi mülkiyet hukuku alanında da fıkıh doktrininin fer'î meselelerin çözümü ve bunlarda izlenen usûlden hareketle tümevarımcı bir metotla oluşması, farklı dönem ve bölgelerin uygulamalarına ileri dönemlerde ortak bir açıklama getirmenin zorlamasıyla da alâkalı bir husustur. Nitekim klasik dönem İslâm hukukçuları genel literatürün *ihyâü'l-mevât*, *maden*, *av* (*sayd*, *istiyâd*), *gasp*, *satım* (*bey'*), *siyer* ve *ganimet* gibi bölüm veya başlıklar altında veya emvâl ve harâc literatüründe ilgili fer'î meselelerin çözümü vesilesiyle mülkiyet hukuku ve sınırsız malın mülkiyet altına alınması konusuna temas etmişler ve kaçınılmaz olarak tasnif ve adlandırma da dahil farklı yaklaşımlara sahip olmuşlardır. Öte yandan mülkiyet, özellikle de mubah mal ve bunun sahiplenilmesi konusundaki telakkilerin insan ve tabii çevre faktörüne de bağlı olarak belli bir evrim geçirdiği, fakihlerin bu konuya ilişkin görüşlerinin bu gelişim sürecinden bağımsız olmadığı açıktır. Modern dönemde bu alanda yapılan doktriner çalışmalar, teorik tesbit ve tasnifler de bu zengin verilerin ürünüdür.

İslâm hukukunda mülkiyet sebepleri mubah malı istilâ, mülkiyet nakledici akidler ve halefiyet şeklinde üç ana başlık altında toplanabilir (*Mecelle*, md. 1248). Satım, hibe gibi akidler ikinci, miras ve vasiyet de üçüncü sebebin örnekleridir. Bu sebepleri mülkiyetin cibrî intikali de-

mek olan şüf'ayı da ekleyerek dörde çıkarılara, sadece emek ve ilk işgal şeklinde ikiye indirenlere rastlandığı gibi çok farklı başka tasniflere de rastlanır (bk. MÜLKİYET). Bu tasniflerde istilâ, sınırsız bir malın ilkten mülkiyetinin kazanılmasını ifade ettiğinden diğer sebepler arasında âdeti aslî sebep konumundadır (İbn Nüceym, V, 278). Hakkın niteliği ve aidiyeti açısından malların özel mal, hazine malı, kamu malı, vakıf malı ve mubah mal şeklinde beşli ayırımında mubah mal, bir malın mülkiyet altına girmeden önceki aslî durumunu ifade eder. Bu sebeple malın mubah ve memlûk şeklindeki iki ana gruba ayırımı da yanlış olmaz. Literatürde bazan mubah mal teriminin, kamunun ya da belli bir bölge halkının yararlanılmasına tahsis edilen (*metrûk*), fakat mülkiyete geçirilmesi câiz görülmemeyen kamu mallarını da kuşatacak bir anlam genişliğinde kullanıldığı görülmekle birlikte (*Mecelle*, md. 1234-1261) bu ayırımdaki teknik anlamıyla mubah mal üzerinde mülkiyet hakkı kurulmamış, elde edilmesi ve mülkiyete geçirilmesi mümkün ve câiz malları ifade eder. Av hayvanları, kaynak ve yağmur suları, sınırsız yerde kendiliğinden biten otlar, meyve ve ağaçlar menkul mubah malın, *mevât* arazi de gayri menkul mubah malın en bilinen örnekleridir. İstilâ da bu tür malların mülkiyete alınmasını, dolayısıyla diğer gruplardan birine aktarılması sürecinin başlangıcını ifade eder. Doktrinde, ayni üzerindeki mülkiyet hakkının kural olarak iskata değil mülkiyet nakledici bir işleme konu olabileceği belirtilerek sahibi tarafından terk edilen malın istilâya değil âriyet yoluyla intifâya konu olabileceği ya da bu terkin malı almak isteyenine temlik anlamı taşıyacağı ifade edilir. Zeydiyye mezhebinin yanı sıra bazı Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî fakihlerinin de sebep ayırımı yapmaksızın mülkiyeti ya da sadece ihya gibi fiilî sebeple kazanılan mülkiyeti iskata ve dolaylı olarak istilâya elverişli görmesi, çoğunluğun görüşünün mülkiyet ihtilâflarını ve gasbî önlemeye mâtuf bir tedbir niteliğinde olduğunu gösterir.

Hz. Peygamber'in sınırsız mallara atfen, daha önce kimse tarafından ele geçirilmemiş malların ilk ele geçirene ait olacağı (Ebû Dâvûd, "İmâre", 36), insanların su, ot ve ateşte (bazı rivayetlerde tuz da zikredilir) ortak olduğu, satılmasında ve bunlardan kimsenin engellenmemesi gerektiği (İbn Mâce, "Rühûn" 16, 18; Ebû Dâvûd, "Büyû", 60, 61; Ebû Ubeyd Kâsım